

BÖLÜM 6

AKILCI TETKİK İSTEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Basri SAVAŞ¹

AKILCI TETKİK İSTEMİ

Tıbbi Biyokimya ve diğer laboratuvar tetkikleri 20. YY'a yakın dönemlerde hastane klinikleri içinde yapılmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. İdrarda ve kanda glikoz ölçümü ile başlayan tetkikler günümüzde sayıları on binleri bulan birçok spesifik ve ileri seviye analize ulaşmıştır. Bu durumda her hastaya her tanı testinin istenmesi mümkün de değildir, doğru da değildir. Kanıta dayalı tıp uygulaması ile akılcı tetkik istemi birbiri ile sıkı ilişki halinde olan iki kavramdır. Akılcı tanı testi istenmesi için hastanın anamnezi, fizik muayenesi, klinik bulguları, aile öyküsü, bireysel özellikleri bir arada değerlendirilir. Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda tanı kılavuzları da dikkate alınarak, klinisyenin kendi bilgi ve tecrübesine göre hastadan en uygun tetkikler istenir (1).

Akılcı tetkik istemi çok az sayıda tetkik istemi gibi algılanmamalıdır. Tanı testlerinin akılcı kullanımı, gereği kadar ve yeterli düzeyde olmak üzere en uygun tetkiklerin istenmesini kapsamaktadır. Gereğinden az veya fazla tetkik istemi; zaman kaybı, tanının gecikmesi, maddi yönden büyük zorluklar, kafa karışıklığı gibi birçok soruna yol açabilir. Ayrıca laboratuvar açısından düşünüldüğünde akılcı tetkik istemi sayesinde, yapılan analiz ve

¹ Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı, Alanya, Antalya

ölçümlerde sonuç kadar, sonucun güvenilir ve doğru olmasına dönük duyarlılık, özgüllük, doğruluk, kesinlik gibi önemli değerlendirmelere daha çok öncelik verilebilir. İç kalite kontrol ve dış kalite kontrol programlarına, bunlara ait kontrol, kalibrasyon gibi işlemlere yoğunlaşılabilir. Bu sayede doğru, hızlı ve güvenilir laboratuvar analiz sonuçları vermek mümkün olabilir (2).

Yakın geçmişte akılcı tetkik isteminin önemi daha iyi anlaşıl-maya başlanmıştır. Bu sebeple hem dünya genelinde birçok bilimsel araştırma ile akılcı tetkik istemi hakkındaki durum ortaya konulmuştur hem de akılcı tetkik istemine dönük kılavuzlar ve eğitim programları hazırlanmıştır.

Hastadan istenecek her tetkik için bazı sorulara net olarak cevap aranmalıdır. Bu tetkik neden isteniyor? Bu tetkik istenmezse herhangi bir sorun oluşur mu? Tetkik öngörülen hastalığı ortaya koyma açısından ne kadar güçlüdür? İstenecek tetkik ilk aşamada istenmeyip diğer analiz sonuçlarına göre ihtiyaç duyulması halinde aşamalı olarak istenebilecek durumda mıdır? Tetkik için maliyet-etkinlik analizi değerlendirilmelidir. Tetkik sonuçlarında elde edilecek verilerin yorumlanması ve bu yorumlara göre hastanın tanı-tedavi-takip süreçlerine nasıl etki edeceğinin belirlenmesi gerekmektedir (1, 2).

Her istenen tetkik için; preanalitik, analitik ve postanalitik bir süreç işlemektedir. Önce uygun numune, doğru zamanda ve doğru biçimde alınarak laboratuvara hızlı biçimde ulaştırılmalıdır. Daha sonra gerekli bütün protokoller doğru biçimde uygulanarak, kalite kontrol kurallarına uygun biçimde analizler hızlı şekilde yapılmalıdır, son olarak da sonuçlar değerlendirilmeli, doğruluğundan emin olunarak onaylanmalı, gerekli açıklamalar da eklenerek raporlanmalıdır. Bütün bu işlemlerin hızlı, doğru ve güvenilir olması laboratuvardaki hekimin sorumluluğundadır.

Akılcı laboratuvar testi isteminde önemli bir diğer koşul test istemi kısıtlaması yapılması sonrasında test sonuçlarının klinik yararlılığını azaltmamaktır. Akılcı test isteminde temel amaç has-

tanın tanı, tedavi ve takibini en uygun ve en gerekli laboratuvar testlerini isteyerek yürütmektir. Hastanın durumu ve bilgilerine ek olarak klinisyen hekimin tecrübeleri de göz önüne alınıp daha sonra belirli bir algoritma ve sıraya göre laboratuvar testleri istenmelidir (3).

Sağlık harcamaları giderek artan boyutuyla ödeme yapan bütün kurumların bütçelerini zorlayabilmektedir. Bu sebeple gereksiz harcamaları kısıtlamaya dönük çabaların sonucu olarak hangi tetkik istemlerinin gereksiz olduğu ve bunların isteminin önlenmesi önemli bir gündem haline gelmiştir. İstenen tetkiklerin gerekli olduğu sonucuna ulaşmak için kanıta dayalı tıp uygulamaları çerçevesinde hareket edilmelidir. Sağlık harcamalarını karşılayan kurumların hangi tetkiklerin hangi durumlarda ödeneceğini belirlemesi de tıbbi ve ekonomik bir zorunluluk haline gelmiştir. Her klinisyen hekim hangi durumlarda hangi tetkik isteminin tıbbi gereklilik kapsamında olduğunu bilmek zorundadır.

Kanıta dayalı laboratuvar tıbbi ve akılcı tetkik istemi için yapılan çalışmalar kapsamında laboratuvarlarla ilgili konsültasyonların biçimlendirilmesi de gündeme gelmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından ilgili konsültasyonlara ait yazılı bir prosedür yayınlanmıştır. Konsültasyonlar üç grupta ele alınarak tanımlanmıştır. İlk sırada; klinisyen ile tıbbi laboratuvar uzmanı arasında, ikinci sırada; tıbbi laboratuvar uzmanı ile klinisyen arasında, üçüncü sırada ise tıbbi labotuvuar uzmanı ile tıbbi laboratuvar uzmanı arasında konsültasyon tanımlanmış, ilgili idari kurallar düzenlenmiş, karşılıklı bilimsel danışma mümkün hale gelmiştir. Aslında laboratuvar uzmanları ile önerilen ve sunulan karşılıklı danışma imkânı akılcı tetkik istemi için klinisyenlere önemli bir destek olmaktadır.

Klinisyenlerin ve laboratuvar uzmanlarının hem fakülte ve uzmanlık eğitimlerine ait müfredatta hem de mezuniyet sonrası eğitimleri kapsamında kanıta dayalı laboratuvar tıbbi önemli bir yer tutmalıdır. Mevcut haliyle doğru durumda doğru tetkikle-

rin istenmesi ve yorumlanması için verilen eğitimler yetersizdir. Oysa yapılan çalışmalara göre akılcı tetkik istemi sayesinde elde edilecek verilerin hastalığın tanısındaki rolü % 70'e kadar çıkmaktadır. Dolayısıyla mezuniyet öncesi ve sonrası tıp eğitiminde ihmal edilemeyecek kadar önemli bir kavram olarak kanıta dayalı laboratuvar tıbbi ve akılcı tetkik istemi daima gündemde tutulmalıdır.

Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından 'Etkin Laboratuvar Kullanımı' projesi başlatılmış ve takip edilmiştir. Bu kapsamda geriye dönük yapılan incelemelerde tıbbi tetkiklerin etkinlik-maliyet analizleri açısından projenin olumlu sonuçları gözlenmiştir. Sağlık Bakanlığı bu proje kapsamında birçok prosedür yayınlamış ve önerilerde bulunmuştur. Örneğin aşağıdaki tablo 1'de gösterilen testlerin ve benzeri birçok testin kaç gün arayla istenebileceğini belirtmiştir (4).

TABLO 1:**Tıbbi Biyokimya Grubu Akılcı Test İstemi Listesinden Örnekler**

Testin Adı	Test İstem Süresi (Gün)
Kan üre azotu (BUN)	1
Kreatinin	1
CRP, türbidimetrik	2
CRP, nefelometrik	2
İdrar tetkiki (Strip ile)	2
İdrar mikroskobisi	2
İdrar tetkiki (Tam otomatik tarama amaçlı)	2
Ürik asid	3
Çinko	7
Demir	14
Ferritin	28
Glikozile hemoglobin (Hb A1C)	60
Vitamin B12	365

Sonuçta, hem hekimlerin bireysel olarak, hem de sağlık hizmeti sunan kuruluşların kurumsal olarak kanıta dayalı laboratuvar tıbbı ve akılcı tetkik istemi için çaba sarfetmesi ve ilgili kurallara uyulması gerekmektedir. Gerekli eğitimlerin ve takiplerin aksatılmadan yapılması sayesinde akılcı tetkik istemi için mesafe alınabilir.

KAYNAKLAR

1. Robinson A. Rationale for Cost-Effective Laboratory Medicine. CLINICAL MICROBIOLOGY REVIEWS, 1994, 185-199. DOI: 10.1128/CMR.7.2.185
2. Hindmarsh JT, Lyon AW. Strategies to promote rational clinical chemistry test utilization. Clinical Biochemistry. 1996, 29,4, 291-299. [https://doi.org/10.1016/0009-9120\(96\)00042-2](https://doi.org/10.1016/0009-9120(96)00042-2).
3. Görmüş U. Laboratuvar Dünyası. Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul, 2. Baskı. Sayfa 46.
4. <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/15140,akilci-laboratuvar-kullanimi-ae42422915pdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 24.09.2019.